WPROWADZENIE

Problematyka sąsiedztwa zawsze była przedmiotem zainteresowania osób zajmujących się badaniami z pogranicza nauk społecznych czy humanistycznych. Wiązało się to z koniecznością ich podjęcia w zakresie stosunków międzykulturowych, etnicznych, religijnych, międzypaństwowych, które stanowiły wyzwanie czy zagrożenie, a w rezultacie dawały szansę porozumienia. Problematyka sąsiedztwa, szczególnie w okresie ostatniej dekady XX w. i w obecnym stuleciu, wymusza nowe spojrzenie na współpracę regionalną, sąsiedztwo i pogranicze. Świat dwubiegunowy przestał wyznaczać ściśle linie podziału między państwami, co pozwoliło na nowo określić własne interesy. Nowa sytuacja w środowisku międzynarodowym dała możliwość innego rozwiązywania istniejących, ale tłumionych konfliktów. Zmiany przesądzały o konieczności szukania rozwiązań – często regionalnych – gwarantujących bezpieczeństwo i wymuszały konieczność porozumienia (lub jego brak) z bezpośrednimi sąsiadami. Często innemu spojrzeniu na zjawisko sąsiedztwa towarzyszyło odmienne widzenie wspólnej historii. Nie jest to, oczywiście, tendencja nowa, ponieważ historia „od zawsze” była wykorzystywana w polityce. Wspólne rozumienie i ukazywanie historii mogło wpływać na realne rozwiązywanie wielu problemów, stanowiących do tej pory tabu, natomiast wola znajdowania rozwiązań, podejmowania działań na rzecz wspólnoty dawała możliwość wybaczenia krzywd.

Czynnikiem decydującym w obrębie badanej problematyki była bliskość, określająca pewien wzorzec wzajemnych relacji oraz nieukształtowanych historycznie powiązań. Na pograniczu rodziły się przecież i nadal rodzą więzy językowe, kulturowe, historyczne, społeczne czy etniczne. Różnorodność kulturowa pogranicza stanowi prawdziwe wyzwanie w procesie przezwyciężania antagonizmów, stwarza też możliwość kształtowania postaw otwartości i wzajemnej tolerancji. Na pograniczu (o otwartym charakterze) krzyżują się wzajemne wpływy i dochodzi do licznych zapożyczeń. Sąsiedztwo może być przykładem otwartości i pokojowego współistnienia dwóch narodów, żyjących ze sobą w bezpośredniej bliskości. Co ważne, wielowiekowe sąsiedztwo mieszkańców ziem, położonych często po różnych stronach granicy pozwoliło im wypracować rozmaite formy współdziałania.

Książka, którą przekazujemy do rąk Czytelników, dotyczy szeroko pojętego zjawiska funkcjonowania sąsiedztwa i pogranicza, wokół którego koncentrują się konflikty zbrojne lub dochodzi do współpracy. Otwiera ją część poświęcona relacjom transgranicznym, stanowiącym istotny składnik bezpieczeństwa międzyna-

rodowego. Kilka pierwszych studiów dotyczy regionalnej wizji bezpieczeństwa, związanego z Unią Europejską. W pierwszej kolejności zostały przedstawione relacje między UE a Turcją (Stanisław Konopacki) oraz stosunek UE do problemu ochrony praw człowieka w kontekście istnienia mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce (Małgorzata Kociszewska-Panaszek). Nieco inny charakter mają dwa następne teksty. Pierwszy z nich dotyczący tworzenia sieciowej infrastruktury instytucjonalnej we współpracy transgranicznej (Dawid Błaszczyk), a drugi ujmuje tę współpracę w aspekcie przełamywania uprzedzeń i stereotypów na polskim pograniczu (Robert Radek). Artykuł Łukasza Donaja dotyczy sporu rosyjsko-białoruskiego z czerwca 2010 r., będącego przejawem swego rodzaju „geopolityki rurociągów”, zaś Michała Kobiereckiego – problematyki niemieckiej rywalizacji na igrzyskach olimpijskich podczas zimnej wojny. Ostatni fragment tej części publikacji podejmuje wątek prozachodniej polityki władz Jordanii w wymiarze wewnętrznym i międzynarodowym (Bartosz Wróblewski).

Kolejna część materiałów dotyczy współczesnego pogranicza i możliwości pojawienia się konfliktów, nie tylko identyfikowanych w kategoriach walki zbrojnej. Artykułem otwierającym jest tekst ambasadora Meksyku, Raphaela Stegera, piszącego o sąsiedztwie swego kraju z USA. Dalej następuje tekst prezentujący różne aspekty relacji chińsko-indyjskich, które oscylowały między konfliktem a współpracą (Joanna Maj). Studium Pawła Olszewskiego przedstawia konflikt rozgrywający się na południowym Kaukazie, związany z wojną o Górski Karabach. Dwa artykuły kreślą wzajemne stosunki państw koreańskich, pierwszy – w okresie prezydentury Lee Myung-baka (Andrzej Bober), drugi – z punktu widzenia konfliktogenności Półwyspu Koreańskiego w XX w. (Dariusz Stokwiszewski). Krzysztof Żarna ukazuje historyczne uwarunkowania stosunków słowacko-węgierskich, zaś Robert Czulda proponuje studium dotyczące sporów terytorialnych Kataru z Bahrajnem.

Trzecia część publikacji obejmuje zagadnienia polskiego sąsiedztwa. Aleksandra Kmak-Pamirska omawia działalność biskupa gdańskiego Carla Marii Spletta i jego udział w dziele pojednania polsko-niemieckiego. Próbą analizy porównawczej jest ukazanie przez Dariusza Jeziornego relacji na linii Moskwa–Warszawa w okresach niepodległości Polski. Tematykę tę porusza również artykuł Małgorzaty Świder o pomocy humanitarnej społeczeństwa zachodnioniemieckiego dla społeczeństwa polskiego na początku lat osiemdziesiątych. Kolejny tekst został poświęcony tradycjom ekumenicznym w dziejach pogranicza polsko-ukraińskiego (Marek Melnyk). Podobny wymiar ma opracowanie Antoniny Kozyrskiej o roli Kościoła katolickiego w procesie pojednania polsko-ukraińskiego po roku 1989. Artykuł następny ukazuje Litwę i Litwinów w ocenie Polaków (Julita Makaro, Marcin Dębicki). Ostatni, zamykający tom tekst dotyczy koncepcji zjednoczenia Niemiec w aspekcie stosunków obu państw niemieckich (Jakub Michalak).

Prezentowana tematyka stanowi istotną część badań, prowadzonych przez pracowników i doktorantów Katedry Historii Stosunków Międzynarodowych

(obecnie Katedry Teorii Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa) oraz Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politologicznych Uniwersytetu Łódzkiego. Wśród autorów znaleźli się badacze, reprezentujący różne placówki naukowe w kraju, najczęściej politolodzy, historycy, socjologowie i etnografowie. Monografia ma zatem w dużej mierze charakter interdyscyplinarny, co jednoznacznie podkreśla wielowątkowość badań.

Robert Łoś, Jacek Regina-Zacharski